

RECREATION AND SPORT

Фізичне виховання та спорт, як засіб інтеграції людей з особливими потребами в повноцінне суспільне життя та аналіз їх спортивних досягнень

I. М. Скрипка*, М. Б. Чхайло, I. М. Кравченко, В. В. Гладов, В. О. Лапицький

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, г. Суми, Україна

*Corresponding author. E-mail: iraskripka1986@gmail.com

Paper received 01.02.20; Accepted for publication 16.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-223VШ37-14>

Анотація. У статті підтверджено необхідність за рахунок оптимальної організації рухової активності людей з особливими потребами ліквідувати недоліки в розвитку їх рухової сфери, підвищити рівень їх фізичного розвитку з метою інтеграції в суспільство. Підтверджено популярність оздоровчо-спортивного руху в Україні серед дітей та людей з особливими потребами, який висуває нові вимоги до методики проведення фізкультурно-спортивних занять в спеціальних закладах освіти (школах-інтернатах). Встановили, що навчально-виховний процес в спеціальних закладах освіти повинен бути спрямований на корекцію та розвиток розумових і фізичних здібностей вихованців для подальшої їх спортивної спеціалізації та участі у змагальній діяльності, як спортсмени паралімпійці. Визначено, що мотивація до занять фізичними вправами та спортом під час навчання дітей з особливими освітніми потребами в спеціальних закладах освіти впливає на їх подальші спортивні досягнення в різних видах спорту.

Ключові слова: люди з особливими потребами, спортсмени паралімпійці, спорт, фізичне виховання.

Поширення Паралімпійського руху в Україні в останній час є популярним серед осіб з особливими потребами та висуває нові вимоги до методики підготовки спортсменів збірних команд України з різних видів спорту. Широка мережа центрів компенсуючого типу, де здійснюється спортивна підготовка осіб з різними патологіями, задовольняються їхні потреби в спортивному удосконаленні, соціальній допомозі, корекції та підготовці до інтеграції в суспільство. Паралімпійські ігри, як одне з найбільш потужних засобів соціальної і фізичної реабілітації та рекреації для таких осіб [2, 3]. Зважаючи на зростання популярності Параолімпійських ігор саме в даний момент зростає необхідність за рахунок оптимальної організації рухової активності людей з особливими освітніми потребами не лише ліквідувати недоліки в розвитку їх рухової сфери, але й підвищити рівень їх фізичного розвитку та підготовленості, що сприятиме їхній подальшій спортивній спеціалізації (I.М. Скрипка, М.Б. Чхайло, 2020).

За останні роки істотно збільшилась кількість осіб, які мають захворювання різних аналізаторів (зору й слуху), порушення опорно-рухового апарату, тому з метою координації та пропагування фізичної культури і спорту для таких осіб Національний комітет спорту інвалідів України включає 4 федерації, створені за нозологічним принципом: спортивна федерація глухих; Спортивна федерація незрячих України; Спортивна федерація інвалідів з порушеннями опорно-рухового апарату; Спортивна федерація інвалідів з порушеннями розумового і фізичного розвитку.

Проблемі організації спортивного руху сліпих і слабозорих в науковій літературі присвячені дослідження (В.Б. Крутько, 2006, В.А. Громов, 2011, С.І. Горошніков, 2014, М.Б. Чхайло, 2018). Більшість робіт спрямовані на вивчення корекції рухової сфери школярів з вадами слуху швидкісно-силовими вправами та розробці моделі ігрової діяльності для школярів з різними фізичними вадами, застосування в про-

цесі їх навчання та фізичного виховання елементів різних видів спорту (Н. Г. Байкіна [1], А. А. Івахненко [3], І. Кріль [5]). Також більшість досліджень спрямовані на вивчення аспектів адаптивного фізичного виховання людей, що мають у результаті захворювань або травм різні стійкі порушення життєво важливих функцій організму і пов'язаних з ними обмежень фізичних можливостей [7]. Дослідження М. Розторгуй, А. Передерій [9] пов'язані з розробкою теоретико-методичних основ підготовки осіб з вадами зору в пауерліфтингу, А.В. Іванов [4] вивчав проблему техніко-тактичної підготовки дзюдоїстів-паралімпійців. Недостатня кількість досліджень спрямована на вивчення підготовки спортсменів в спортивних іграх, куди включається і заняття футболом (футзалом) незважаючи на те, що збірна команда України з вадами зору є лідером в світовому рейтингу. Необхідно зауважити, що збірна Паралімпійська команда України на зимовій та на літній паралімпіаді досягли високих результатів за всю історію незалежної України. Але у науковій та методичній літературі недостатньо даних, де б було чітко окреслено напрями підготовки дітей з особливими потребами для їх подальшої спортивної спеціалізації та відборі учнів спеціальних загальноосвітніх закладів до занять спортом, а також мало досліджень пов'язаних з аналізу результатів та спортивних успіхів паралімпійців. Так, у дослідженій літературі відсутні дані щодо динаміки результатів на спортивних змаганнях міжнародних та всеукраїнських рівнів спортсменів Сумської області (м. Суми, Україна).

Мета дослідження: визначити пріоритетні види спорту серед учнів в спеціальних закладах освіти та проаналізувати динаміку спортивних досягнень спортсменів паралімпійців.

Завдання дослідження:

1. Аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження;

2. Проаналізувати протоколи змагань спортсменів пара олімпійців.
3. Визначити пріоритетні види спорту, які використовуються у позакласній фізкультурно-масовій роботі спеціальних загальноосвітніх закладах для дітей з особливими потребами.

Матеріал і методи дослідження. Аналіз програм та нормативних документів здійснювали на базі Сумського регіонального центру з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» та КУСОР Косівщинської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат Сумського району.

В даному дослідженні були застосовані наступні методи дослідження: методи теоретичного аналізу й узагальнення даних науково-методичної літератури та документальних матеріалів; педагогічне спостереження.

Результати дослідження та їх обговорення. Відомо, що підготовки кваліфікованих спортсменів паралімпійців є однією з найбільш актуальних у теорії та практиці фізичного виховання. Аналіз спортивних досягнень паралімпійців є актуальним питанням, яке потребує вивчення з метою підтвердження даних про те, що спорт та фізичне виховання допомагає дорослим та дітям з особливими потребами сприйняти себе як особистість, яка може досягти успіхів не зважаючи на свої фізичні вади.

Право на заняття спортом людей з обмеженими фізичними можливостями гарантується Законом України, а держава стимулює розвиток паралімпійського руху [10]. Якісні зміни у системі освіти спостерігаються також завдяки співпраці з громадськими організаціями (Національна Асамблея інвалідів України, українські товариства глухих, сліпих, Асоціація тифлопедагогів України, Асоціація корекційних педагогів України, Асоціація офтальмологів України, Коаліція захисту прав інвалідів та осіб з інтелектуальною недостатністю), які опікуються питаннями державної підтримки, соціального захисту осіб з особливими потребами, результатами їх роботи є: удосконалення управлінської структури; впровадження інноваційних педагогічних технологій, що свідчить про позитивні зрушення, які набувають системного характеру (запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання).

Тому, на сьогодні важливим питанням залишається зміцнення здоров'я і формування засад здорового способу, відновлення функціонального стану організму, відновлення адаптаційних резервів, нормалізацію емоційної, морально-етичної та мотиваційної сфер дітей та дорослих з особливими потребами, досягнення оптимального рівня особистісної адаптації та професійно важливих якостей, відновлення якості їх життя [3, 7]. Проблеми фізичної культури і спорту інвалідів в Україні початку XXI ст. вирішує суспільна організація Український центр фізичної культури інвалідів «Інваспорт» (створена у 1993 році), Центр інвалідного спорту «Інваспорт» є структурою, що об'єднує 27 обласних відділень, 26 спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл, 24 спеціалізовані відділення підготовки спортивного резерву, 56 відділень регіональних центрів, міських центрів, 163 фізкультурно-оздоровчих клубів [11].

Рівень прояву змагальної мотивації у паралімпійців є достатньо високий, про що свідчать ті великі об'єми тренувальних навантажень, які вони виконують на тренуваннях, незважаючи на фізичні особливості свого організму. Змагальна емоційна стійкість – це здатність регулювати емоційні стани або бути емоційно стабільним, тобто мати незначні зміни у показниках, які характеризують емоційні реакції в умовах змагальної діяльності, де змагальна мотивація – це мотивація досягнення успіху [5]. Слід зауважити, що не лише дорослі кваліфіковані паралімпійці позитивно реагують на необхідність участі у змаганнях різного рівня, але і учні з особливими освітніми потребами із задоволенням приймають участь у різних спортивних заходах. Мета таких заходів відбір обдарованих дітей з урахуванням їх можливостей до занять у спортивних секціях з видів спорту, які популяризуються в спеціальних закладах освіти. Саме це підтверджує необхідність запровадження нових інноваційних програм та фізкультурно-оздоровчих технологій з елементами різних видів спорту з метою підвищення уваги школярів з ООП до занять спортом та їх інтеграції в повноцінне суспільне життя засобами спорту.

З метою інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство за підтримки Сумського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на базі спортивного комплексу СДПУ проводяться змагання з футболу серед вихованців інтернатних закладів Сумщини. Також з метою популяризації міні-футболу, волейболу, флорболу в області проводяться змагання за програмою обласної Олімпіади "Сяйво надій" для дітей з особливими потребами.

Підготовка спортсмена паралімпійця – багатокомпонентний процес успіх якого залежить від реалізації багатьох завдань, а саме: фізичної, технічної, тактичної, психологічної, теоретичної та змагальної підготовки спортсменів. А реалізація цих завдань залежить від умінь тренера застосовувати певні засоби і методи у залежності від контингенту спортсменів і умов, у яких проводиться тренування. Слід зауважити, що спортивна підготовка включає: систему тренувань; систему змагань; систему чинників, що підвищують ефективність тренувальної і змагальної діяльності. За даними спеціалістів [2, 4, 5, 9] з підготовки паралімпійців зміст тренувального процесу визначається змістом змагальної діяльності та умовами їх ефективного виконання, тому було проведено аналіз змагальної діяльності відомих спортсменів-паралімпійців області.

Також було проаналізовані результати виступу Національної збірної команди України з футболу серед спортсменів з вадами зору на чемпіонатах світу та Європи за період 2015-2019 років. Збірна команда України здобула золоту нагороду на Чемпіонаті світу у 2015 році м. Сеул (П.Корея), у 2017 році м. Кал'ярі (Італія) та найвищу сходинку п'єдесталу збірної посіла у 2019 році м. Анталія (Туреччина). У 2016 році м. Анталія (Туреччина) та 2018 році м. Тбілісі (Грузія) здобули золоті медалі на Чемпіонаті Європи з футболу серед спортсменів з вадами зору. Кращим гравцем світового форуму було визнано гравця збірної України, Заслуженого майстра спорту Роберта Трембу, а в 2018 році кращим гравцем Чемпіонату Європи

став Олексій Заволовий. Високі результати збірної команди України в змаганнях найвищого рангу вказують на актуальність застосування корекційних вправ з м'ячем, які є обов'язковим компонентом програми з корекційно-розвиткової роботи спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для сліпих дітей та дітей зі зниженим зором «Лікувальна фізична культура», так як зацікавленість до цього виду спорту у дітей з вадами зору прищеплюється з початкових класів.

Велику роль в підготовці спортсменів дефлімпійців прикладають заклади спеціальної освіти в різних областях країни, так наприклад Косівщинська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат є переможцем у Всеукраїнському конкурсі на кращий стан фізичного виховання у навчальних закладах 2004 р. і 2010 р. серед спеціальних шкіл-інтернатів. Збірна України серед глухих на Дефлімпійських іграх 2017 р в Туреччині була представлена командою, яка складалась з найбільшої кількості спортсменів (217 спортсменів) за всю свою історію незалежної України. Випускники даного закладу є багаторазовими переможцями та призерами чемпіонатів України, учасниками та переможцями Дефлімпійських ігор. Мажаєв Дмитро – випускник 2014р., майстер спорту міжнародного класу, член збірної команди України, триразовий переможець Дефлімпійських ігор 2019 в Італії, який приніс Україні перше золото в лижних перегонах. Денисенко Руслан – випускник 2018р., майстер спорту, бронзовий призер Дефлімпійських ігор 2019 в Італії, чемпіон і неодноразовий призер України з лижних

гонок серед здорових спортсменів, багаторазовий переможець та призер чемпіонату України з лижних перегонів серед спортсменів з порушеннями слуху. Затилкіна Анна – майстер спорту міжнародного класу, чемпіонка Європи – 2018 року, чемпіонка Дефлімпійських ігор з пляжного волейболу – 2017, студентка СумДПУ імені А.С.Макаренка. На XXIII Дефлімпійських Іграх в Самсуні (Туреччина), чергову золоту нагороду здобула дзюдоїстка «Заслужений Майстер спорту України» Анна Шостак, срібна призерка XXI Дефлімпійських ігор (Тайвань, 2009), чемпіонка XXII Дефлімпійських ігор (Болгарія, 2013), випускниця СумДПУ імені А.С.Макаренка.

Висновки. В результаті аналізу літературних джерел підтверджено, що саме спорт та фізичне виховання дійсно допомагає людям з особливими потребами сприйняти себе як особистість, яка може досягти успіхів не зважаючи на свої фізичні вади. А підготовка спортсмена паралімпійця це – процес успіх якого залежить від реалізації багатьох завдань (фізичної, технічної, тактичної, психологічної, теоретичної та змагальної підготовки спортсменів), а їх реалізація залежить від уміння тренера застосовувати певні засоби і методи у залежності від контингенту спортсменів і умов, у яких проводиться тренування. Визначено, що суттєву допомогу при підготовці спортсменів паралімпійців надають заклади спеціальної освіти (школи-інтернати) в різних областях країни, саме в них діти з особливими потребами на секційних заняттях ознайомлюються з різними видами спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байкіна Н. Г. Методика корекції рухової сфери у глухих школярів під час орієнтування на заняттях з оздоровчого туризму / Н. Г. Байкіна, П. Ф. Пипнюк//Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 7. – С. 15–24.
2. Бріскін Ю.А. Організаційні основи Паралімпійського спорту: навчальний посібник. / Ю. А. Бріскін. – Львів: Кобзар, 2004. – 180 с. 137
3. Івахненко А. А. Корекція і розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор / А. А. Івахненко//Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць / за ред. С. С. Єрмакова. – Харків, 2013. – № 3. – С. 66-68.
4. Иванов А. В. Техничко-тактические характеристики соревновательной деятельности элитных дзюдоистов-паралимпийцев / Иванов А. В., Борьяев А. А.//Адаптивная физическая культура. – 2009. – № 1 (37). – С. 4-7
5. Каковкіна О. А. Перспективні напрями наукових досліджень особливостей психологічної підготовки баскетболістів з вадами слуху / О. А. Каковкіна//Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. - 2013. - Вип. 112(1). - С. 151-154.
6. Кріль І. Використання засобів бадмінтону у системі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху: перспективи досліджень / Ірина Кріль, Мар'ян Пітин, Любов Ціж//Вісник Прикарпатського університету. – Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 18. – С. 274–277.
7. Колишкін О. Особливості використання засобів адаптивного фізичного виховання у процесі розвитку мовлення слабочуючих старшокласників / Олександр Колишкін//Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. - Л., 2008. - Вип. 12, т. 3. - С. 120 - 125.
8. Чхайло М. Б., Кравченко І. М., Гладов В. В. Удосконалення технічної підготовки футболістів збірної команди України з вадами зору//Електронний науковий журнал «Спортивні ігри». – Харків, № 4 (10). – 2018. – С. 51-59.
9. Mariia Roztorhui. The training system of athletes with disabilities in strength sports / Mariia Roztorhui, Alina Perederiy, Yuriy Briskin, Olexandr Tovstonoh//Sportlogia. – Banja Luka, 2018. – Т. 14, nr. 1. – Р. 98–106.
10. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 6.10.2005 № 2961-IV. / [електронний ресурс] — Режим доступу: www.zakon.nau.ua
11. Special Olympics [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.specialolympics.org/Default.aspx?LangType=1049>.

REFERENCES

1. Baykina N. H., Pipnyuk P. F.. Metodyka korektsiyi rukhovoyi sfery u hlukhykh shkolyariv vo vremya oriyentuvannya na zanyattya z ozdorovchoho turizmu ///Pedagogika, psykholohiya ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu. - 2012. - № 7. - S. 15-24.
2. Briskin YU.A. Orhanizatsiyini osnovy Paralimpiys'koho sportu: navchal'nyy posibnyk. - L'viv: Kobzar, 2004. - 180 s. 137
3. Ivakhnenko A. A. Korektsiya u rozvytok psikhomotornoyi Funktsiyi hlukhykh ditey molodshoho shkil'noho viku zasoby

- rukhlivikh ihor. Pedahohika, psykhohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu: zb. nauk. prats' / za red. S. S. Yermakova. - Kharkiv, 2013. - № 3. - S. 66-68.
4. Ivanov A. V. Borya A. A. Tekhniko-taktychni kharakterystyky zmahal'noyi diyal'nosti elitnykh dzyudoyistiv-paralimpiytsiv. Adaptivna fizychna kul'tura. - 2009. - № 1 (37). - S. 4-7
5. Kakovkina O. A. Perspektivni napryamy naukovykh doslidzhen' osoblyvo psykhohichnoyi podhotovky basketbolistiv z vadami slukhu. Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannya ta sport. - 2013. - Vyp. 112 (1). - S. 151-154.
6. Kril' I. Pitin M., Tsizh L. Vykorystannya zasobiv badmintonu u systeme fiizychnoho vykhovannya ditey molodshoho shkil'noho viku z vadami slukhu: perspektyvy doslidzhen'. Visnyk Prykarpat-s'koho universytetu. - Seriya: Fizychna kul'tura. - Ivano-Frankivs'k, 2013. - Vyp. 18. - S. 274-277.
7. Kolishkin O. Osoblyvosti yspol'zovanye zasobiv adaptivnoho fizychnoho vykhovannya u protsesi rozvytku movlennya slabochuyuchykh starshoklasnykiv. Moloda sportyvna nauka Ukrainy: zb. nauk. pr. z Haluzi fiz. kul'tury ta sportu. - L., 2008. - Vyp. 12, t. 3. - S. 120 - 125.
8. Chkhaylo M. B., Kravchenko I. M., Hladov V. V. Udoskonalennya tekhnichnoyi pidhotovky futbolistiv zbirnoyi komandy Ukrainy z vadamy zoru//Elektronnyy naukovyy zhurnal «Sportyvni ihry». – Kharkiv, № 4 (10). – 2018. – S. 51-59.
10. Zakon Ukrainy «Pro reabilitatsiyu invalidiv v Ukraini» vid 6.10.2005 № 2961-IV. / [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: www.zakon.nau.ua

Physical education and sports as a means of integrating people with special needs into a full-fledged social life and analyzing their sporting achievements

I. M. Skripka, N. B. Chaylo, I. N. Kravchenko, V. V. Gladov, V. O. Lapitsky

Abstract. The necessity to eliminate the deficiencies in the development of their motor sphere, to increase the level of their physical development in order to integrate into society, was confirmed in the article due to the optimal organization of the motor activity of people with special needs. The popularity of the health and sports movement in Ukraine among children and people with special needs has been confirmed, which puts forward new requirements for the method of conducting physical and sports classes in special educational institutions (boarding schools). They found that the educational process in special educational institutions should be aimed at the correction and development of mental and physical abilities of pupils for their further sports specialization and participation in competitive activities as athletes of Paralympics. It is determined that the motivation to exercise and sports during the training of children with special educational needs in special educational institutions influences their further sports achievements in various sports.

Keywords: disabled people, Paralympic athletes, sports, physical education.